

RODITELJI I DJECA – ODGOJ ILI ZAJEDNIŠTVO

Uvod

*“Sloboda unutar dobro poznatih granica
vodi k spoznaji zakona života.”*

Anderlink, Ein Weg für alle

Nakon čitanja iz Evanđelja o glasu koji viče u pustinji, Ivanu Krstitelju, župnik upita djecu: Djeco, što je pustinja? Znaju za Saharu. I još: Što postoji u pustinji? - Ništa! (svi uglas)... pijesak (ipak)... glad, žeđ, vrućina... - Dobro, dobro. Ima li išta vrijedno u pustinji? Svi zašute. Tek će jedan razdragano: Piramide!! Smijeh (uglavnom odraslih). Ovdje bi vjerojatno došao kraj znatizelji župnika, propovijed bi krenula dalje svojim monolognim putem. Ali neće uvijek biti tako. Djeca nikada ne duguju odgovor ako je potreban. Tako je odnekud bljesnuo jasan glas: Sloboda! Župnik zastane: Tko je to rekao? - Ja, odgovori dječak. Sjedio je uz podnožje ambona. - Kako se zoveš?...

Ovakav odgovor sigurno ne može biti bez odjeka. Dijete ga sluti, a možda već i živi. Sloboda je vrijedna, ima je i u pustinji. Ili tek tamo? Ovdje se otvara put u iskustvo djeteta, i pravo je čudo biti svjedokom njegova izricanja. Ovaj rad predstavlja kratko promišljanje i iskustvo temeljnog obiteljskog odnosa u kojem započinjemo “biti zajedno”. Govori o pristupu djetetu, kako mu prethode mnoge teorijske zasade i muke oko “podjele rada”, budući i ta čudesna bića vidimo kao područje djelovanja... Isto tako potvrđuje jezgru zajedništva - roditelje i djecu - onu stvarnost koja svakoga od nas bitno određuje i iz koje smo upućeni u darovano življenje.

1. Pristup djetetu

1.1. Važnost pristupa djetetu

U rastućoj pisanoj i govorenoj aktivnosti koja obuhvaća fenomen djeteta ističe se opravdano nastojanje oko rehabilitiranja postojeće slike njegove zbilje, a da ga se ne predstavlja predmetom istraživanja već radije, kako vjeruje Maria Montessori, nastoji proniknuti u “tajnu djeteta”. Taj pristup je potkrijepljen jednom ključnom misli: dijete u sebi krije savršen

plan svog razvoja kojemu samo treba dati priliku da se ostvari.⁴⁰ Odgojitelj je prisutan kao posrednik između onoga što dijete susreće u svakodnevnim situacijama i samoga djeteta, a osobito kao primjer - tijekom rada ili igre on pokazuje, a ne objašnjava što i kako radi. Dijete se razvija u očitovanju svojih darova i na tom putu prolazi mnoge razine. Odgojitelj pritom više radi na sebi, nastojeći ukloniti svoje nedostatke koji su prepreka povezivanju s djetetom. Ne radi se ovdje toliko o osobnom usavršavanju koliko o predanosti izabranom zvanju te prije svega onima kojima smo upućeni. *Onaj tko želi odgajati mora biti odgojen.*⁴¹ Već samom prisutnošću on svjedoči svoje zvanje i unosi u odnos sve ono što ga određuje. Ukoliko je doživljaj “biti zajedno” pozitivan, iz njega proizlaze dijalog i zajedništvo.⁴² Upravo ovo dvoje predstavljaju prioritet odgoja u sadašnjosti i budućnosti.⁴³

1.2. Slika djeteta u odraslih

Djeca nam izgledaju kao posebna kategorija bića, sjećaju nas na ono što smo nekoć i sami bili, donose nam svježinu u susretu, upućuju svojim čistim pogledima na bitno, a ipak ih uvijek opojmljujemo nedovršenima, neodređenima, “vrstom potencijalnih, anti-socijalnih polubića”.⁴⁴ U ovom izrazu aktor je sazeo cjelinu pristupa odraslih fenomenu djeteta, a suprotstavlja mu se već u naslovu svoje knjige. Naime, u govoru o *kompetentnom djetetu* on afirmira njegovu potpunost, priznaje mu ravnopravno dostojanstvo za koje kaže da je “jedini valjani način rješavanja psiholoških sukoba i egzistencijalnih kriza”.⁴⁵ U odnosu prema djetetu nije primjereno govoriti o metodama, kao da bi postojao neki prilagodljivi sustav kojim bi poučeni odgajatelji izbjegli svako moguće zastranjenje, nego radije u zajedništvu biti primjer ljudskim i društvenim ponašanjem. Metoda uvijek svodi na objekt i zasigurno bi svaka odrasla osoba smatrala neprihvatljivim njezinu primjenu u svojim vlastitim odnosima. Nezamislivo je čuti kako netko traži metodu za, na primjer, suživot s osobom u koju je

40 Silvija PHILIPPS, *Montessori priprema za æivot: odgoj neovisnosti i odgovornosti*, Naklada Slap, Jastrebarsko 1999, str. 10.

41 Nav. dj., str. 79.

42 Jure J. ŠIMUNOVIĆ, *Odgoj za zajedništvo i dijalog*, u: Kršćanska nada na početku novoga stoljeća, Crkva u svijetu, Split 2001, str. 187.

43 Nav. dj., str. 183.

44 Jesper JUUL, *Vaše kompetentno dijete-za nove temeljne vrijednosti obitelji*, Educa, Zagreb 1996, str. 9.

45 Nav. dj., str. 36.

zaljubljen, sabirući njezine karakteristike u okvire nekakve tipologije koja bi uslijed ispravne primjene dobila svoj “ključ”, odgovarajuće rješenje svih poteškoća.

1.3. Metoda - ograničavanje stvarnosti

Međutim, ovisno o dobi i predispozicijama djeteta, uvijek nastupa govor o metodi. U njoj se otkriva spasonosno sredstvo, sigurnost koja će znati što i kako postaje moguće “stvarati”, “oblikovati”, “usmjeravati” to čudnovato biće pred zahtjevima svijeta u kojem raste. U jednoj od svojih kratkih priča J. D. Salinger ukazuje na opasnost prenošenja subjektivno modificiranog iskustva svijeta u odgojno-obrazovnim ustanovama. Glavni lik, dječak Teddy, govori kako je suludo djeci opisivati stvarnost iz isključive usporedbe sa čovjekom, primjerice, da je slon ogroman ili da je stablo jako visoko. Takvo nešto je moguće zaključiti jedino iz usporedbe s onom zbiljom koja posjeduje suprotne karakteristike, a i u tom slučaju je samo opis i ne vodi k stvarnosti. Stvarnost se nalazi ovdje i sada, neposredno, vlastitim iskustvom, i ono što dijete treba susresti jest život.⁴⁶ Ovo ne znači apsolutiziranje vlastitoga, nego u prvom redu neprekinuti dodir sa zbiljom u koju smo uronjeni i svakim činom sve više ucijepljeni u bilo svijeta. Upravo to iskustvo odlučujuće je za ispunjanje osobne mjere rasta. Taj rast isto tako traži cilju izvan sebe, on je upućen zajedništvu, a ono se razvija “onoliko koliko svatko razvija svoj opći ljudski doseg”.⁴⁷ Na taj način je izrečena Buberova temeljna riječ Ja-Ti, umjesto pojedinosti nastupa cjelina, namjesto sna - pojavnost.⁴⁸

2. Roditelji i djeca - subjekt zajedništva

2.1. Zajedništvo - tko, što?

Izgleda nam razumljivim (svakako uvijek željenim) smatrati svaku obiteljsku zajednicu najboljim mogućim zajedništvom, mada u svakoj prilici ulažemo brojne prigovore ostvarenim obiteljskim odnosima. U jednoj situaciji roditelji se nađu kao nositelji zajedništva, oni koji započinju i dovršavaju, u najvećem stupnju odgovornosti..., a s druge strane nižu se

46 S. PHILIPPS, Nav. dj., str. 124.

47 J. JUUL, Nav. dj., str. 36.

48 Martin BUBER, *Ja i ti*, Beograd 1977.

ozbiljna zamjeranja djeci i zabrinjavanja nad njima, kao da bi djeca sama trebala napokon dokučiti koliko je njihovo ponašanje u nesrazmjeru s očekivanjima i potrebama okoline. Ponašanje i “velikih” i “malih” nikada nije izdvojeno iz zajedničkoga, osobnoga i prenesenoga iskustva. Subjekt su i roditelji i djeca, bolje reći *roditelji i djeca*, a događaj je uvijek zajedništvo. Ono se ostvaruje u različitoj mjeri, ali nikad ne izostaje, što svjedoči naše iskustvo kojega postajemo svjesni možda tek u odrasloj dobi, kada smo *odjednom* i dijete i supružnik i roditelj.

2.2. Djetetovo traženje

Dijete neprestano izražava svoj stav prema svijetu, jasan i neovisan, mada trajno upija već zadane koordinate zahtjeva i očekivanja onih koji za njega skrbe. Tražeći razumijevanje svega što opaža i doživljava, ono prvenstveno iskazuje potrebu biti prihvaćeno onakvo kakvo jest, i još više - biti voljeno. Ovo mu izgleda potpuno prirodno, budući da ono bez teškoća prihvaća druge i traži zajedništvo, ponekad i u okolnostima koje to čine nemogućim. Zahtjev za ljubavlju uistinu je “korijen svake vrste zahtjeva koji se odnosi na temeljne ljudske vrijednosti... to je apsurdan zahtjev, ali ujedno i opravdana težnja”,⁴⁹ i dijete od njega ne odustaje. Ono je kadro izreći ga i *protiv svake nade*, u svom bolnom iskustvu, kao što nalazimo u ispovijesti jednog zlostavljanog dječaka: “ponekad bih se budio noću i pokušavao zamisliti sebe kao stvarnu osobu, kako spavam pod toplim prekrivačem, znajući da sam siguran i da me netko voli.”⁵⁰

2.3. Mogućnosti roditelja

U Dokumentima Drugoga vatikanskoga sabora nalazimo jasno iskazanu ulogu roditelja u odgoju djece: “Budući da roditelji djeci daju život, oni imaju vrlo tešku obvezu da ih odgajaju, i zato ih treba priznati kao prve i povlaštene odgojitelje svoje djece.”⁵¹

U toj zadaći odgajanja roditelji se susreću s već postojećim rješenjima kojima su sami bili svjedoci u svom djetinjstvu, ili ih nalaze u društveno uvjetovanim načelima. Roditelji koji tijekom života postaju svjesni svojih

49 J. JUUL, Nav. dj., str. 36.

50 Dave PELZER, *A Child Called “It”: One Child’s Courage to Survive*, Health Communications, Inc., Florida 1995, str. 68.

51 *Gravissimum educationis*, 3.

povreda iz djetinjstva i radom na sebi ih izliječe makar i djelomično, teže će upasti u zamku ponavljanja takvog odgojnog modela kod svoje djece. To ne znači da neće doći do drugih situacija u kojima će htjeti postupiti suprotno od svojih roditelja, a ipak upravo neprimjereno svome djetetu u danom trenutku. “Stvarni problem ovdje leži u tome što djeca ne znaju što *trebaju*. »Često samo znaju što *žele*.”⁵² Težina odabiranja pravog postupka je upravo u iščitavanju potreba djeteta, a ne u udovoljavanju njegovim željama. Ako roditelji samo ispunjavaju želje ne prepoznavajući potrebe, dijete ostaje uskraćeno, jer ih samo ne može izraziti, a u onome što dobiva ne nalazi ispunjenje. Mogući izlaz možemo iščitati u sljedećem poticaju: “... gledajte i učite! Pokušajte sagledati djetetov život njegovim očima te iskoristite priliku i upoznajte dijete na nov način. To je puno važnije od pronalaženja ‘uzroka’.”⁵³ Da bi roditelji mogli ovako postupati, potreban im je odmak od svoga iskustva, kako bi mogli vidjeti dijete kroz njegov doživljaj u stvarnom trenutku koji se odvija sada. Tada su u mogućnosti zajedno s njim tragati za uočavanjem potrebe koju ono želi ostvariti. To znači ući u njegov svijet i njegov doživljaj svijeta. Tek tada roditelj može naučiti dijete zajedničkom traganju i postavljati granice unutar kojih će dijete izrastati i sve jasnije izražavati svoje potrebe.

2.4. Zajedništvo u igri

Zajedništvo se najbolje gradi kroz igru. Ona je djeci najprihvatljivija i najpotrebnija, jer im omogućuje iskustvo koje ih motivira za stalno traženje zajedništva. “U zajedništvu se ‘čuje’ i *ja* i *mi*.”⁵⁴ U njemu uče i prepoznaju važnost suigrača koji je uvijek drukčiji, a neophodan za igru i radost koju ona donosi. U svojoj zaigranosti dijete usmjerava pozornost na predmete, osobe, tijek događaja; pokreće svoje mogućnosti koje možda po prvi puta susreće. Tako stječe iskustvo i sve bolje upoznaje sebe i okolinu. “Razvojna psihologija već godinama zna, da je za djecu do, otprilike, deset godina najzdravije što više se igrati. Najzdravije u smislu da je to najbolje za njihov tjelesni, psihički, i društveni razvoj, a uz to predstavlja i činitelj koji povećava njihovu sposobnost djelotvornog učenja.”⁵⁵

52 J. JUUL, Nav. dj., str. 66.

53 Nav. dj., str. 83.

54 J. J. ŠIMUNOVIĆ, Nav. dj., str. 198.

55 J. JUUL, Nav. dj., str. 173.

2.5. Put prema ostvarenju potrebe

“Dijete daje sebe, svoje neposredno postojanje... daje spontano, osobno iskazivanje sebe, a zauzvrat dobiva procjenu.”⁵⁶

Dijete u igri ima svoj cilj - samoostvarenje. Ono što je njegova najveća potreba, to će oblikovati igru. Ako u sebi nosi otpor, igrat će se “rata”; ako ima neispunjenu potrebu za prihvaćanjem, tražit će igru za koju su mu potrebni drugi - zajednica; ako je zakinuto u ljubavi ili osjeća da nije voljeno, igrat će se “tate i mame” i tako izražavati ono što mu nedostaje. Na taj način, ovisno o ulozi koju preuzima iskazuje svoju potrebu. U tome je bitno dati mu slobodu u izabiranju uloge. Ako u zajednici ne uspije odabrati ulogu koju želi, već samim time što se za nju bori pokazuje njegovu potrebu. Tako se može potreba iščitati ili kroz odabiranje uloge ili kroz borbu za ulogu. Jednako je važno i poticanje: ako je roditelj ili odgojitelj samo u funkciji onoga koji procjenjuje, nije u mogućnosti uživjeti se u ulogu koju je dijete odabralo i ne može ga poticati da je razvije. Sama procjena uništava smisao cijele igre, jer djetetu nije potrebna. Pritom je svejedno je li pozitivna ili negativna, u obliku pohvale ili pokude. Djetetu je potrebno dati poticaj za razvijanje odabrane uloge - do ispunjenja svoje potrebe. Na primjer, ako dijete u igri traži dominantnu, vodeću ulogu, to mu treba dopustiti, ali u isto vrijeme razlučiti je li taj izbor učinjen pod prisilom ili dijete u njemu ostvaruje svoje traženje.

Zaključak

U obitelji je svakodnevno tlo trenutačnih stanja tako isprepletено da postaje vrlo teško uopće susresti se na osoban način i moći odgovoriti na traženje blišnjega. Prije svega potrebno je sjetiti se obećanja koje svatko od nas nosi, a ono se može izreći već samom prisutnošću: ja sam za tebe. Što to znači u zajedničkom životu? Svaki susret, bio on spontan ili predviđen, sadrži mogućnost izgovoriti dobru riječ, posvjedočiti izgrađujuće iskustvo. Isto tako primamo i predajemo dobru poruku, zajedno krećemo u donošenje odluka, na obostrano (štoviše - *svestrano*) dobro, podupiremo ustrajnost, dajemo oslonac. U zajedništvu roditelja i djece mogućnosti su beskrajne, jer su u stalnoj prilici zajedništva koje je samo po sebi odgoj za život. Ako roditelji prepoznaju tu darovanu priliku, svaki zajednički trenutak bit će u korist djeci za rast. Možda je *rast* prikladniji naziv od *odgoja*, jer je prirodan i djeca vole rasti, dok je odgoju priraslo toliko predrasuda koje i roditelje i

djecu obvezuju kao nešto zadano, izvana, što se *mora* izvršiti. Spontanost zajedništva ruši prepreke dobi koja po predaji uvjerenja razdvaja roditelje od djece. Roditeljima omogućava slobodu u jednostavnom oblikovanju prilika koje su poticajne i učinkovite i za njih i za djecu. U svakodnevnom životu djeca će prihvaćati susrete, radosne i žalosne trenutke, obveze i slobodno vrijeme kao prirodni tijek zbivanja; sveukupnost događanja za njih neće biti teret već mogućnost izražavanja sebe takvih kakvi jesu - u zajedništvu.

Dunja Škare